

ДОВГОЛІТНІЙ ХРАНИТЕЛЬ ШЕВЧЕНКОВОЇ МОГИЛИ (до 160-річчя від дня народження І. О. Ядловського)

Раїса ТАНАНА

Могили вірний вартовий,
Цінує труд безцінний твій.
Тут наодинці з Кобзарем
Весь вік пройшов твій.
То ж берем
Твої думки, твоє сумління
І чистої душі веління
В свої серця...

О. Ющенко

Нині виповнюється 160 років від дня народження довголітнього хранителя Шевченкової могили Івана Олексійовича Ядловського. Оскільки точна дата його народження невідома, хочемо згадати його у квітні місяці, бо саме у квітні він поселився в хатині на Тарасовій горі.

Народився і виріс Іван Олексійович у Каневі. Ще підлітком йому пощастило тут зустріти Шевченка. Пізніше він брав активну участь у похованні поета на Чернечій горі. Про це детально розповів у своїх спогадах Н. Лещук, який відвідав шевченкову могилу у 1968 році:

“...У 1923 році я прибував із Ржищева відвідати могилу нашого Великого Кобзаря... Зустрів мене вартовий могили Іван Ядловський, сивий дід років 75–80... він мені розповідав, що був учасником похорону Т. Шевченка. Був тоді ще молодим і здоровим парубком (мав 15 років. — Т. Р.). Він вирішив допомогти опустити домовину в яму трьом юнакам: вліз в яму і допоміг поставити домовину в підполл (нішу), а потім допоміг і засипати яму”¹.

А пізніше, коли троюрідний брат Т. Шевченка Варфоломій Григорович Шевченко, який опікувався його могилою, запропонував Івану Олексійовичу стати доглядачем Кобзарєвої могили — той одразу погодився.

В 1884 році він з родиною (дружиною і п'ятьма дітьми) поселяється в правій половині збудованої у цьому ж році хатини поблизу поетової могили. Ось як згадує про це літописець і охоронець Шевченкової могили В. Гнилоширов:

“22 квітня 1884 р. порішили пустити в сусіди в хату канівського міщанина Івана Ядловського чоловіка 34 літ (допущена неточність, було йому тоді 38 років. — Т. Р.) трохи грамотного, бадьорого, з толком у голові, бо він собі швець, розуміє і коло садовини, має жінку і п'ятеро дітей”².

За умовою, складеною з В. Шевченком, Іван Олексійович повинен був доглядати могилу п'ять років. Але цей термін продовжився і тривав майже півстоліття, до останніх днів життя І. Ядловського.

У цій хатині Іван Олексійович жив з родиною до того часу, поки не збудував собі власну оселю під Тарасовою горою. Адже сім'я в нього була велика. Він мав шість синів і три доньки (Євген, Марко, Василь, Павло, Данило, Федір, Параска, Марина, Настя).

Та в хатині під горою жила лише родина доглядача, він майже завжди лишався в хатині, що стояла на Тарасовій горі. Адже могила Кобзаря, за словами внука Івана Олексійовича Володимира Павловича Ядловського, була для нього “святая святых”. Постійно він насаджував на ній квіти, а навколо — деревця. У цій справі йому завжди допомагали діти. Особливо доброю помічницею була дочка Настя. Тож і назвали її люди “сторожика могили Тараса”. Вона була дуже вродлива. Коли в 1903 році до поетової могили приїздив відомий український художник В. Розвадовський, він виконав її акварельний

Іван Ядловський

портрет. Нині він зберігається у Кобзаревому домі на Тарасовій горі.

Про те, які деревця та квіти росли поблизу Шевченкової могили, опише в своєму нарисі "Шевченкова могила" український письменник М. Коцюбинський, який відвідав Тарасову гору 1890 року.

"...Навколо могили зеленіє молодий садок. Тут є і сливочки, і яблуні, і марелі, і навіть виноград. Стежки обсажені квітками. По грядках кавуни стелять своє огудиння"³.

Про це ж пише через два роки у своїй замітці до журналу "Зоря" відомий український бібліограф, фольклорист М. Комаров:

"В дворі коло хати і огорожі з трьох боків насаджено багато дерев. Окрім лісових, тут нам сторож показував і персики, і гарні сорти яблунь, навіть виноград.

Чимало насаджено в різних місцях квіток. Все то прості квіти: чорнобривці, красоля..."⁴

Іван Олексійович завжди пригощав людей, які приходили на Тарасову гору, фруктами, овочами. Це відзначила одна з відвідувачок музею Кобзаря в Каневі у Книзі вражень від 20.07.1984 року:

"В 1926 році я вперше приходила поклонитися могилі Шевченка, будучи ученицею четвертого класу Шарківської 7-ї школи Рокитнянського району Київської області.

Тоді ж я відвідала і перший народний музей поета — Тарасову світлицю... Тут нас привітно зустрів сторож, який і розповів нам про життя Кобзаря.

Запам'яталося мені і те, що навколо могили ріс великий фруктовий сад і сторож угостив нас запашними яблуками. Таке запам'яталося надовго", — записала М. Бригадир із м. Дніпропетровська.

А внучка Івана Олексійовича Харитина Йосипівна (дочка Насті) згадувала:

"За могилою Шевченка в діда був баштан. І я часто носила з нього кавуни і дині людям, які приїздили до могили"⁵.

З великою любов'ю доглядав Іван Олексійович і перший народний музей Кобзаря — Тарасову світлицю. Він був створений палким шанувальником Т. Шевченка, педагогом, журналістом, охоронцем поетової могили В. Гнилосировим разом з членами київської Старої Громади. Містився цей музей у другій половині хатини, де мешкав Іван Ядловський.

Підлогу в Тарасовій світлиці він завжди притрушував свіжою травою, на стіни чіпляв віночки з польових квітів, калину, пильнував, аби на столі завжди лежав Шевченків "Кобзар", який люди читали з великим інтересом. І не тільки читали, а й залишали на його сторінках свої нотатки, автографи. "Кобзар" швидко знощувався і Василю Степановичу

Гнилосолироу часто доводилося замінювати його на інший.

Але у Івана Олексійовича у запаснику завжди був ще один “Кобзар”, який він тільки показував поетовим шанувальникам. Ось як про це згадує у своєму нарисі “На Шевченковій могилі” М. Комаров:

“...Тут на столі, покритому скатертиною, лежала книжка “Кобзар” чимало вже подерта і заяложена, а коли ми розгорнули книжку, то побачили, що вся вона була пописана олівцем — се туристи записували тут свої прізвища і час свого перебування на могилі, а деякі навіть свої замітки.

Але сторож показував нам і другий новенький примірник “Кобзаря” в розкішній оправі, котрий він зберігав в особливій схованці під замком і тільки показував туристам”⁶.

Кожного, хто заходив до Тарасової світлиці, Іван Олексійович зустрічав привітно. Знаходив для кожного теплі слова, розповідав їм про Тараса Шевченка. Читав його “Кобзар”. Окремим поетовим шанувальникам, які прибували з далекої дороги, він навіть дозволяв переночувати у своїй хатині. “В світлиці тій можна переночувати, попросивши у сторожа свіжого сіна. В нього ж можна дістати і що-небудь з’їсти”, — писав М. Коцюбинський у вищезгаданому нарисі.

А український письменник з Галичини Олександр Барвінський, побувавши на Тарасовій горі у 1895 році, згадував:

“...Ми пішли в хату, поставлену для сторожа... Хазяїн Іван Ядловський — канівський міщанин, чоловік розумний, письменний, зробив на мене вельми миле враження. Почувши, що я з Галичини, він вельми здивувався. Що я з далекого краю приїхав відвідати могилу Тараса...

Вже смеркалось, як ми увійшли у хату, де нас щирий хазяїн угостив смаженою рибою, овочами, кавунами з свого городу і добрим чаєм...”⁷.

Що ж то за “добрий чай”, яким пригощав людей Іван Олексійович?

Готував він його із польових трав: материнки, чебрецю, м’яти. І хто хоч раз скуштував того чаю, запам’ятовував його надовго.

“Коли ми приїздили на Тарасову гору, ми завжди зупинялись у Івана Олексійовича та його дружини, — згадувала при зустрічі в

Харкові дружина відомого українського художника Н. Онацького — Надія Василівна (нині покійна). — Він завжди був привітний. Пригощав кислим молоком, овочами і запашним чаєм з різних польових трав”.

Про доброту і чуйність Івана Олексійовича до людей згадували і родичі поета, які в різний час відвідували його могилу. Так, Катерина Максимівна Красицька, онука поета по сестрі Катерині, яка відвідала могилу дідуся у 1900 році, згадувала:

“...Недалеко від могили стояла хата діда Ядловського, який доглядав дорогу могилу. Вона була на дві половини. В одній дід жив, а в другій збирались люди... Зустрів нас дід Ядловський, як своїх рідних”.

Про те, що Іван Олексійович дуже любив зустрічати людей на Тарасовій горі, розповів у своїх спогадах Г. Маринич, який у 1929 році працював тут екскурсоводом:

“Іван Олексійович чесна, трудяща людина... Він вважав, що коли приходить екскурсія, то це дуже хороші люди, які прийшли до святині. Зустрічав він їх благоговійно, знявши шапку з голови. Було аж радісно дивитись на нього: він жив цим. Майже ніколи не покидав Тарасову гору... Вважав, що для того він тут, щоб підтримувати цю святиню, зустрічати і виряджати людей спокійно та тихо...”⁸.

Дуже багато цікавих спогадів про охоронця Шевченкової могили зберігається в науковому архіві Шевченківського національного заповідника. І цікаво те, що в окремих спогадах дається детальний опис зовнішності Івана Олексійовича:

“...Був він вище середнього росту, худорлявий з сірими очима, дуже добродушними, невеличкою сивою бородою. Одягнений був інколи в полотняній сорочці і в темні штани, інколи в піджаку. Голова була без головного убора...

Пам’ятаю, часто Ядловський сидів на травичці і кругом нього сиділи люди різного віку, і слухали, а він розповідав уривки творів Шевченка. Певно у нього була хороша пам’ять, що він міг розповідати довгі уривки. Часто молодь співала українські пісні, а Іван Олексійович підспівував. Голос у нього був приємний...

Інколи заставали ми Ядловського під своєю хатою... він сидів на призьбі босий, в

білій сорочці і все щось стругав”⁹, — пише у своїх спогадах Надія Дмитрівна Бурган із Черкас, що, як видно із спогадів, неодноразово зустрічалась з доглядачем могили.

Слова щирої вдячності Іванові Олексійовичу читаємо і на сторінках Книги вражень, яка лежала на столі в Тарасовій світлиці. Її завів для записів Кобзаревих шанувальників В. Гнилосиров у 1897 році:

“Щире спасибі тим, хто турбується про порядок біля місця вічного спочинку великого поета”, — записав відвідувач 6 червня 1904 року.

“Не можу обійти мовчанням доброго дідуся, який тут живе за доглядача, який дуже ласкаво привітав нас в першу хвилину нашого приходу”, — пише Петро Коркошко із Полтавщини у 1918 році.

Інкони поруч із словами вдячності Івану Олексійовичу на сторінках Книг вражень люди лишали і портретне його зображення (олівцеві замальовки).

Та Іван Олексійович не тільки зустрічав людей на Тарасовій горі, він їм завжди дарував власноруч зроблені дерев'яні вироби: ковганки, рублі і качалки, праники для вибивання білизни. Найчастіше він різьбив і дарував людям дерев'яні ложечки, у вигляді рибки.

“На прощання сторож подарував нам, учням Таганчанської профшколи, по дерев'яній ложці, які сам робив”¹⁰, — пише у своїх спогадах для музею академік І. Глушко з Москви.

Про те, що охоронець Шевченкової могили був майстром на всі руки, згадував і його внук П. Андрущенко (син Параски):

“Мабуть, не було такого, що б дід не вмів робити. Він і чоботи шив, і ятері плів, і сітки в'язав, бо і рибу сам ловив”¹¹.

Особливо Іван Олексійович любив спілкуватися з дітьми. Бувало, спускався до підніжжя Тарасової гори, зустрічав там дітей і разом з ними піднімався до Кобзаревої могили. По дорозі, звичайно, він розповідав їм про поета та його шанувальників, з якими йому довелося тут зустрічатися.

А за час перебування біля місця спочинку поета він мав змогу

бачити Михайла Коцюбинського, Лесю Українку. Василя Стефаника, Сергія Єфремова, Симона Петлюру, Миколу Біляшівського, Миколу Лисенка, Ольгу Кобилянську, Івана Труша, Володимира Винниченка, Бориса Грінченка та багатьох-багатьох інших.

Дехто з відвідувачів, щоб надовше закарбувати в пам'яті цього доброго чоловіка, фотографував його або з ним фотографувався. До нашого часу дійшли фотознімки, на яких можна бачити Івана Олексійовича за роботою: вирізує в кімнаті ковганки, плете на ганку ятір. На інших — Іван Олексійович з Кобзаревими шанувальниками на ганку хати, сидить на могилі Шевченка, стоїть у саду біля хатини. Відомий український художник Н. Онацький, побувавши в черговий раз з дружиною на Тарасовій горі у 1911 році, сфотографував Івана Олексійовича з сином Данилом, а також у бричці під горою. Такою бричкою, за словами онука В. Ядловського, Іван Олексійович вивозив людей від підніжжя Тарасової гори до поетової могили. З окремих знімків були навіть віддруковані листівки.

Ніколи не залишав Іван Олексійович поетової могили, навіть і в найтяжчі часи. З болем у серці спостерігав він, як жандарми відганяли людей від Шевченкової могили в 1911 році, коли минало 50 років від дня смерті поета, і в 1914, коли на 100-річчя від дня його народження. Не дозволив Іван Олексійович глумитися над дорогою могилою різним бандам і в роки громадянської війни.

І. Ядловський зустрічає дітей під Тарасовою горою.
30-і роки XX ст.

А в 1923 він допомагав скульптору Каленю Терещенку встановлювати новий пам'ятник на Кобзаревій могилі.

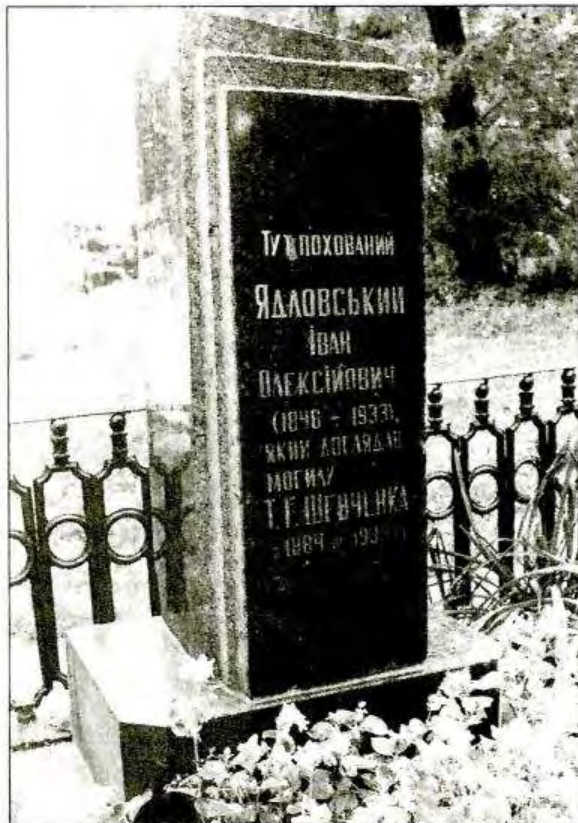
Минали роки. Іван Олексійович вже нездужав, але Тарасову гору не покидав: продовжував доглядати Шевченкову могилу. І так тривало до останніх днів його життя. Тож мав усі підстави український письменник С. Складенко сказати про хранителя Шевченкової могили ці слова: "Історія Ядловського — це історія могили поета"¹².

Помер охоронець Шевченкової могили в страшний для нашого народу рік голодомору — 21 лютого 1933 року. На його бажання, він похований недалеко від могили Шевченка. На гранітному обеліску викарбувано слова Н. Бурган-Складенко:

Сивенького, старого дідуся
Запам'ятали люди на могилі.
Він всіх гостей привітно зустрічав,
Знаходив кожному слова
Ласкаві, щирі...

Завжди зупиняються тут люди, покладають квіти на могилу, згадують теплим словом.

Відомий український поет, патріарх української поезії Олекса Якович Ющенко також

Могила І. Ядловського

неодноразово приїздив на Тарасову гору. Про це свідчать його численні записи на сторінках Книг вражень музею, скромні дарунки, передані Кобзаревому дому. А в 1966 році він разом із сином Олександром влітку відпочивав у Каневі і жив у готелі "Тарасова гора", розташованому неподалік від могили Івана Олексійовича. В цей час Олекса Якович вів "Щоденник", який він кілька років тому подарував музею Шевченка в Каневі.

Гортаючи сторінки "Щоденника", я натрапила на цікавий запис: "...Думаю про скромну людину — вартового могили Шевченка — Івана Ядловського. Це теж служіння своєму народові... 19.07.1966 р."

Наступного дня у "Щоденнику" поета з'явився вірш, присвячений охоронцю Шевченкової могили "На могилі Івана Ядловського".

Та постать Івана Олексійовича привертає увагу не тільки українських поетів і письменників. Побувавши в Каневі з учасниками літературно-мистецького свята "В сім'ї вольній, новій", казахський поет, лауреат Державної премії Казахстану Сирбай Мауленов написав цикл віршів "Вінок Кобзареві". І серед поезій у збірці можна зустріти поезію, присвячену багаторічному охоронцеві Шевченкової могили "Вартовий пісні":

Як діток мати гріє,
Як любить сокіл вись,
Як небо степ леліє,
Де квіти розцвілись;

Отак співця могилу
Піввіку він беріг,
Відав життя і силу
І все зробив, що міг;

То порпався з квітками,
То стежку підмітав,
І, як могильний камінь,
В самотині мовчав.

Спокійно, у задумі
Із "Кобзарем" в руках,
Він, як народну думу,
Беріг священний прах...

Спасибі превелике
Лунає в тиші щій.
Бо ти любов піввіку
Проніс в душі своїй.

Відновлена хатина І. Ядловського на Тарасовій горі

Кожний, хто піднімається до могили Івана Олексійовича, має змогу побачити і відновлену в 1991 році його хатину. Все тут, як і колись. Зліва — Тарасова світлиця, перший народний музей Кобзаря.

Експозиція в ній відтворена після 1912 року: до наших днів зберігся вінок, який займає видне місце в Тарасовій світлиці. Він був привезений на могилу Кобзаря актором Московського художнього театру в 1912 році.

Поруч на стіні — портрет Т. Шевченка, копія роботи І. Рєпніна. В кутку, на стіні — картина невідомого художника початку ХХ ст. "Святий Тарасій", на якій зображений Тарас Шевченко в образі святого.

У другій половині хати — відновлена кімната, в якій жив охоронець Шевченкової могили. Родичі Івана Олексійовича передали сюди його речі: лампадку, мідний кухоль, одяг бабусі Мелашки (дружини І. Ядловського), круглий стільчик, на якому Іван Олексійович різьбив дерев'яні ложечки, ковганки, рублі для прасування білизни. Серед подарованих речей можна побачити і кілька самоварів, із яких свого часу доглядач поетової могили пригощав людей запашним чаєм.

На столі в кімнаті лежить Книга вражень, у якій відвідувачі лишають свої записи. Добрим словом згадують вони і тепер довголітнього хранителя Шевченкової могили:

I. Yadlovskyj looked after the grave of Taras Shevchenko, a genius Ukrainian poet and artist, for almost half a century. He lived in one of the rooms of the house built near Shevchenko's grave in 1884.

He looked after the poet's first museum (Tarasova Svitlytsya) with devotion as well. This museum was founded due to V. Gnylosyrov in the remaining part of the house where the grave's watchman lived. I. Yadlovskyj died in the year of artificial famine of 1933. He was buried not far from T. Shevchenko's grave.

"Доземний уклін старенькому дідусеві Івану Олексійовичу Ядловському, який так мужньо і щиро беріг нашу українську святиню. І знову здається, що зустрічає нас дідусь привітний, добрий, і, здається, чуються його щирі, ласкаві слова", — записали до Книги вражень Ольга та Іван Джули зі Львівщини 4.08.1991 року.

Канів

¹ *Лециук Н. П.* Спогади. Літопис музею. Запис від 15.09.1968 р.

² *Гнилосиров В. С.* До історії могили Т. Г. Шевченка. — *ІР ЦНБ НАН України.* — Ф-ІІ, 2183, арк. 14.

³ *Коцюбинський М. М.* Твори в 3-х т. — К., 1965. — Т. 3. — С. 10.

⁴ *Комаров М. Ф.* На Шевченковій могилі // *Зоря.* — 1892. — № 6. — С. 90.

⁵ *Балицька Х. Й.* Спогади про І. Ядловського. — Науковий архів ШНЗ.

⁶ *Комаров М. Ф.* На Шевченковій могилі. — С. 91.

⁷ *Барвінський О.* Могила Т. Шевченка // *Спомини з мого життя.* — Л., 1913. — С. 281.

⁸ *Маринич Г. Д.* Спогади про І. Ядловського. — Науковий архів ШНЗ.

⁹ *Бурган-Скляренко Н. Д.* Спогади про І. Ядловського. — Науковий архів ШНЗ.

¹⁰ *Глуценко І. Є.* Як ми ходили на могилу Т. Шевченка. — Науковий архів ШНЗ.

¹¹ *Андрущенко П. С.* Спогади про І. Ядловського. — Науковий архів ШНЗ.

¹² *Скляренко С.* Сторож великої могили. Оповідання. — К., 1972. — С. 162.